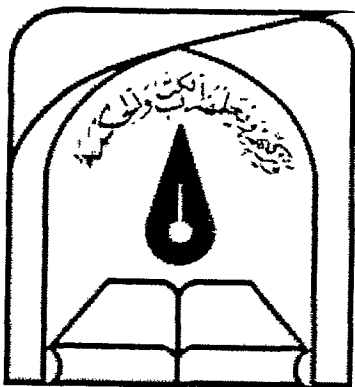

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۴۲ / ۴ / ۲

معاونت اطلاعات و اسناد علمی ایران
موسسه تخصصی اسناد و کتابخانه‌شناسی

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی

موضوع:

بررسی جامعه‌شناختی همگرایی و واگرایی گروه‌های ملی و مذهبی در جنبش ملی شدن نفت ایران

نگارنده:

غلامرضا صالحی

استاد راهنما:

دکتر عماد افروغ

استاد مشاور:

دکتر غلامحسین زرگری نژاد

زمستان ۸۱

۴۷۴۹۰

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای غلامرضا صالحی

تحت عنوان: بررسی جامعه شناختی همگرایی و واگرایی گروههای ملی مذهبی در جنبش ملی شدن نفت ایران
را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیئت داوران:

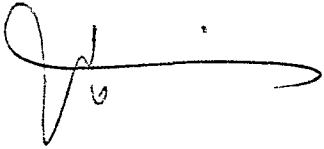
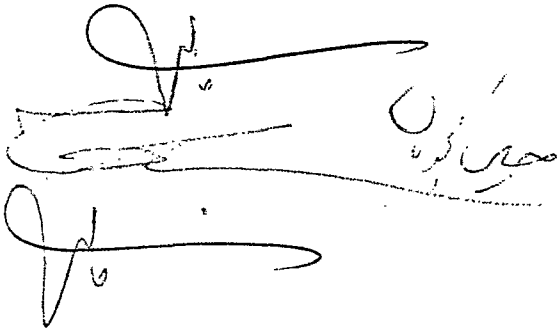
۱-استاد راهنما : جناب آقای دکتر عماد افروغ

۲-استاد مشاور: جناب آقای دکتر غلامحسین زرگری نژاد

۳-استاد ناظر: جناب آقای دکتر علی محمد حاضری

۴-استاد ناظر: جناب آقای دکتر حسین کجوییان

نماینده تحصیلات تکمیلی: جناب آقای دکتر علی محمد حاضری

بسمه تعالی

آیین‌نامه چاپ پایان‌نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان‌نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت‌های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش‌آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می‌شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان‌نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد / رساله / مقاله / نگارنده در رشته جامعه‌شناسی است که در سال ۱۳۸۱ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی / سرپرستی / مشاوره / جناب آقای دکتر عماد افروغ ، مشاوره سرپرستی / جناب آقای دکتر غلامحسین زرگری و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر : از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه‌های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر سویت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می‌تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ‌شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأديه کند.

ماده ۵ دانشجوی تعهد و قبول می‌کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می‌تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می‌دهد به منظور سنبفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه‌شده گارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجناب غلامرضا صالحی دانشجوی رشته جامعه‌شناسی مقطع کارشناسی ارشد تعهد موفی و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می‌شوم.

نام و نام خانوادگی: غلامرضا صالحی

تاریخ امضا: ۸۲/۱/۲۵

تقدیرم بہ:

کوہ نور زورنای نور زندگیم

ندری کہ هموارہ مانند کوهی (ستوار نکیہ گام بروہ

وماوری کہ بیوسنہ (زورنای مجبتی سیرالغ نمورہ

وتقدیرم بہ نماح برلورک و خوارک عزیز

((من لم يشكر المخلوق، لم يشكر الخالق))

خداوند، چشم بر هم می گذارم و سر سجده بر آستانت فرود می آورم، که این بار نیز امواج لطف بیکرانت مرا در خود کشید و این دفتر هم به پایان رسید و من چون همیشه ناتوان از به جا آوردن شکر یک از هزار آن.

با تشکر و سپاس فراوان از:

استاد محترم جناب آقای دکتر عماد افروغ به عنوان استاد راهنما به خاطر راهنماییها و مساعدتهای بی دریغشان در طول انجام پایان نامه و همچنین در طول دوران تحصیل که همواره از راهنماییهای پدرانها ایشان بهره های فراوان برده ام.

استاد محترم جناب آقای دکتر غلامحسین زرگری نژاد به عنوان استاد مشاور به خاطر کمک و همفکریهای فراوان در طول انجام پایان نامه و همچنین از استاد محترم جناب آقای دکتر علی محمد حاضری مدیر گروه جامعه شناسی به خاطر مساعدتها و کمکهای فراوان در طول دوران تحصیل و همچنین از استاد محترم آقای علی ساعی استاد گروه جامعه شناسی به خاطر همفکری و کمک در طول دوران تحصیل و مساعدتهایش در نوشتن طرح و همچنین از دوستان عزیزم آقایان هاشم یعقوبی، رسول میر لوحی، سعید گل محمدی، فرید جلیلیان عزیز، احسان زمانی، پژمان کاظم پور، محمد سفیدی، دانا صادقی، محرم منصوری زاده و کلیه کسانی که در نوشتن این تحقیق به نوعی کمک کردند، کمال تشکر و سپاس را دارم.

((بسمه تعالی))

کار تجسم عشق است:

لیکن شما را اگر توان آن نباشد که کار خود به عشق درآمیزید و پیوسته بار وظیفه ای را بی رغبت به دوش می کشید، زنهار دست از کار بشوئید و برآستان معبدی نشینید و از آنان که به شادی تلاش می کنند صدقه بستانید، زیرا آنکه بی میل، خمیری در تنوری نهد، نان تلخی و استاند که انسان گرسنه را تنها نیمه سیر کند.

جبران خلیل جبران

چکیده:

تاریخ معاصر ایران مملو از تعاملات و روابط ناهمسان میان نخبه‌گان سیاسی کشور بوده است، و جنبش ملی شدن صنعت نفت هم یکی از نقاط عطف تاریخ سیاسی و اجتماعی این ملت بزرگ است. هدف مطالعه این پایان‌نامه بررسی علل و عوامل همگرایی و واگرایی نیروها و نخبه‌گان سیاسی بویژه آیت‌الله کاشانی و دکتر محمد مصدق در این برهه تاریخی خاص است. در اینجا ما با توجه به دیدگاه‌های نظری ستیز اعم از مارکس، زیمل، دراند روف و کورز یک چارچوب نظری را مشخص کردیم که در آن ستیز، اعم از بیرونی و درونی می‌تواند موجبات همبستگی و ائتلاف گروه‌ها گردیده و در شرایط دیگری می‌تواند عامل از هم پاشیدگی و گسست ائتلاف گروه‌ها و افراد سیاسی شود.

روش که برای بررسی موضوع استفاده شده روش تاریخی - تکوینی است که یک موضوع و مسئله را در زمینه تاریخی خاص مورد بررسی قرار داده و تبیین می‌کند. در اینجا ما از روش تحلیل محتوا هم به عنوان یک روش تکمیلی برای تجزیه و تحلیل بیشتر موضوع استفاده کردیم.

برای درک بهتر چگونگی تعاملات و روابط افراد و گروه‌ها ما دوره ملی شدن نفت را به سه دوره: ۱- قبل از نخست‌وزیری دکتر مصدق ۲- از نخست‌وزیری تا قیام سی‌تیر ۱۳۳۱-۳ از قیام ۳۰ تیر تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تقسیم کردیم. با توجه به فرضیات مشخص گردید که قبل از نخست‌وزیری مصدق شرایط درونی یعنی وجود استبداد و شرایط بیرونی یعنی استعمار و تهدیدات انگلستان موجب همگرایی نیروهای ملی و مذهبی گردیده و موجب شده همه آنان به دنبال رسیدن به استقلال سیاسی و اقتصادی و رهایی از بند استبداد باشند. ولی در دوره نخست‌وزیری مصدق بویژه بعد از قیام ۳۰ تیر ماه ۱۳۳۱ عدم توجه حاکمیت به خواسته‌های گروه‌ها بویژه خواسته‌ها و ارزشهای جناح مذهبی و سستی و همچنین بعضی از اقدامات سیاسی دکتر مصدق موجبات واگرایی و گسست ائتلاف آنها گردید.

کلمات کلیدی: ملی شدن نفت، ستیز، گروه‌های ملی، گروه‌های مذهبی، همگرایی، واگرایی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان:
	فصل اول.....
۲	۱-۱- بیان مسئله
۴	۲-۱- سوالهای تحقیق.....
۴	۳-۱- فرضیه های تحقیق.....
۵	۴-۱- اهداف تحقیق.....
۵	۵-۱- ضرورت و سابقه تحقیق.....
	۲-۱- تعریف مفاهیم.....
۷	۱-۲-۱- همگرایی.....
۸	۲-۲-۱- واگرایی.....
۹	۳-۲-۱- گروههای مذهبی.....
۱۰	۴-۲-۱- گروههای ملی.....
	۲- فصل دوم:
۱۲	۱-۲- مقدمه.....
۱۲	۲-۲- کارل مارکس.....
	۳-۲- کلیات.....
۱۵	۴-۲- برداشت مارکس از سازمان اجتماعی.....
۱۵	۵-۲- مراحل ستیز و متغیرهای حامل از دیدگاه مارکس.....
۱۷	۲-۲- رالف دارندروف.....
	۱-۲-۲- کلیات.....

۱۸ ۲-۲-۲ تعبیر دارندروف از سازمان اجتماعی
۱۹ ۳-۲-۲ مراحل ستیز و متغیرهای حاصل از دیدگاه دارندروف
۲۰ ۳-۲ جوزج زیمیل:.....
 ۱-۳-۲ کلیات
۲۱ ۱-۳-۲ شکل و سازمان اجتماعی از نظر زیمیل
۲۲ ۲-۳-۲ ستیز درون گروهی
۲۳ ۳-۳-۲ ستیز بین گروهها
۲۳ ۴-۳-۲ ستیز و تمرکز
۲۳ ۵-۳-۲ ستیز، انسجام و عدم تحمل
۲۴ ۶-۳-۲ ستیز و ائتلاف
۲۴ ۴-۲ لوئیس کوزر:.....
 ۱-۴-۲ کلیات
۲۵ ۲-۴-۲ رابطه ساختار و ستیز
۲۶ ۳-۴-۲ علل ستیز
۲۷ ۴-۴-۲ کارکردهای ستیز
۲۸ ۵-۲ چارچوب نظری
	۳- فصل سوم روش شناسی
۳۲ ۱-۳ روش انجام تحقیق
۳۲ ۲-۳ روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۳۳ ۳-۳ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۳۴ ۴-۳ روش تحلیل محتوی
۳۵ ۵-۳ گونه‌های عمده تحلیل

۳۵ ۶-۳ سطوح تحلیل
۳۵ ۱-۶-۳ الف: تحلیل صوری
۳۵ ۱۱-۱-۶-۳ تحلیل بیان
۳۶ ۲۲-۱-۶-۳ تحلیل گزاره‌ای
۳۶ ۲-۶-۳ ب: تحلیلهای مضمونی
۳۶ ۱۱-۲-۶-۳ تحلیل مقوله‌ای
۳۶ ۲۲-۲-۶-۳ تحلیل ارزیابی
۳۷ ۷-۳ مراحل تحلیل
۳۷ ۱-۷-۳ مقوله بندی
۳۷ ۲-۷-۳ ویژگی مقولات
۳۸ ۸-۳ واحد تجزیه و تحلیل
۳۸ ۱-۸-۳ واحدهای ثبت
۳۸ ۲-۸-۳ کلمه یا نماد
۳۸ ۳-۸-۳ موضوع یا مضمون
۳۹ ۴-۸-۳ شخصیت
۳۹ ۵-۸-۳ جمله یا پارگراف
۳۹ ۶-۸-۳ عنوان
۳۹ ۷-۸-۳ واحدهای زمینه‌ای
۴۰ ۹-۳ تعریف متغیرها و عملیاتی کردن شاخصها
۴۰ ۱-۹-۳ همگرایی
۴۰ ۱-۱-۹-۳ تعریف نظری
۴۰ ۲-۱-۹-۳ استعمار ستیزی

۴۱ ۱-۲-۱-۹-۳ تعریف عملیاتی
۴۱ ۲-۲-۱-۹-۳ استقلال سیاسی
۴۱ ۳-۲-۱-۹-۳ استقلال اقتصادی
۴۱ ۲-۱-۹-۳ تعریف نظری
۴۱ ۱-۲-۱-۹-۳ استبداد
۴۱ ۲-۲-۱-۹-۳ تعریف عملیاتی
۴۱ ۳-۲-۱-۹-۳ مبارزه با استبداد
۴۲ ۳-۱-۹-۳ تعریف نظری
۴۲ ۱-۳-۱-۹-۳ آزادی انتخابات و مطبوعات
۴۲ ۴-۱-۹-۳ تعریف عملیاتی
۴۳ ۱-۴-۱-۹-۳ قانون اساسی
۴۳ ۲-۹-۳ واگرایی
۴۳ ۱-۲-۹-۳ تعریف نظری
۴۳ ۲-۱-۲-۹-۳ منافع
۴۳ ۳-۱-۲-۹-۳ تعریف عملیاتی
۴۴ ۴-۱-۲-۹-۳ احکام اسلامی
۴۴ ۵-۱-۲-۹-۳ آزادی
۴۴ ۲-۲-۹-۳ تعریف نظری
۴۴ ۱-۲-۲-۹-۳ قدرت
۴۵ ۲-۲-۲-۹-۳ تعریف عملیاتی قدرت
۴- فصل چهارم: یافته های تحقیق	
۴۷ ۱-۱-۴ مقدمه

- ۴-۲- محمد مصدق: ۱۳۴۵-۱۳۶۱ هـ ش..... ۴۷
- ۴-۳- برنامه کاری دولت مصدق..... ۵۰
- ۴-۳-۱- در سطح روابط بین‌المللی..... ۵۰
- ۴-۳-۲- در سطح داخلی..... ۵۰
- ۴-۳-۱- توازن سیاسی..... ۵۱
- ۴-۳-۱-۲- استقلال از قدرتهای خارجی..... ۵۱
- ۴-۳-۱-۳- ممنوعیت واگذاری امتیاز به قدرتهای بزرگ..... ۵۱
- ۴-۳-۱-۴- دفاع از ملل زیر ستم و قطع رابطه با ستمگران..... ۵۱
- ۴-۳-۲- اصول سیاست موازنه منفی در سطح داخلی..... ۵۲
- ۴-۳-۲-۱- اصل ایرانی بودن و ضرورت دفاع از آن..... ۵۲
- ۴-۳-۲-۲- اصل پایبندی به ارزشهای سیاسی فکری مشروطیت..... ۵۲
- ۴-۳-۲-۳- ضرورت تاسیس دولت ملی - دموکراتیک..... ۵۲
- ۴-۴- تشکیل جبهه ملی ۲۲ مهر ماه ۱۳۲۸..... ۵۳
- ۴-۵- اساسنامه جبهه ملی..... ۵۳
- ۴-۶- جامعه مجاهدین اسلام (مجمع مسلمانان مجاهد)..... ۵۶
- ۴-۷- آیت ا... سید ابوالقاسم کاشانی..... ۵۶
- ۴-۸- ائتلاف جبهه ملی (مهرماه ۱۳۲۸) و برپایی نهضت ملی..... ۵۸
- ۴-۸-۱- دوره اول (دوره سازگار و اجماع‌نظر درونی و وحدت عمل و اشتراک در رویه بیرونی)..... ۵۹
- ۴-۹- دوره دوم (دوره تنش دورنی و اشتراک رویه در عمل بیرونی)..... ۶۲
- ۴-۹-۱- کابینه مصدق و بروز اختلافهای اولیه..... ۶۲
- ۴-۹-۲- برنامه‌های دولت مصدق در زمان نخست وزیری..... ۶۴
- ۴-۹-۳- تعیین اعضای هیأت مختلط و بروز تنشهای دیگر..... ۶۵

- ۶۷ ۴-۹-۴- مذاکرات نفت و حوادث ۲۳ تیر ماه ۱۳۳۰
- ۶۹ ۴-۹-۵- استراتژیهای دولت انگلیس در مقابل ایران
- ۷۰ ۴-۹-۶- ترکیب هیأت نمایندگی ایران در شورای امنیت و بروز اختلافها
- ۷۱ ۴-۹-۷- انتخابات مجلس هفدهم و رویاروی نیروها
- ۷۳ ۴-۹-۸- پیشنهاد بانک بین‌المللی
- ۷۷ ۴-۹-۹- گشایش مجلس هفدهم و بروز اختلافها
- ۷۸ ۴-۹-۱۰- حوادث منتهی به قیام ۳۰ تیر ماه ۱۳۳۱
- ۸۰ ۴-۹-۱۱- قیام سی تیر و نقش آیت‌الله کاشانی
- ۸۴ ۴-۱۰-۱- دوره سوم (تفرقه درونی و تضاد رویه و واگرایی نیروها)
- ۸۸ ۴-۱۰-۱- پی‌گیری مسبب کشتار قیام سی تیر و بروز اختلافها
- ۸۸ ۴-۱۰-۲- اقدامات مصدق در وزارت جنگ
- ۹۰ ۴-۱۰-۳- استراتژیهای آمریکا، طرح مشترک انگلیس و آمریکا
- ۹۲ ۴-۱۰-۴- انحلال مجلس سنا و رویاروی نیروهای داخلی
- ۹۴ ۴-۱۰-۵- قانون امنیت اجتماعی دکتر مصدق
- ۹۵ ۴-۱۰-۶- موضوع مطرح شدن حق رای به زنان
- ۹۶ ۴-۱۰-۷- جریان انتصابات دولت و مخالفت گروهها
- ۹۷ ۴-۱۰-۸- درخواست تمدید اختیارات نخست وزیر رویاروی دوباره
- ۹۸ ۴-۱۰-۹- دومین پیشنهاد آمریکا و انگلیس
- ۱۰۰ ۴-۱۰-۱۰- حادثه ۹ اسفند ۱۳۳۱
- ۱۰۲ ۴-۱۰-۱۱- جریان قتل افشار طوس
- ۱۰۳ ۴-۱۰-۱۲- طرح همه پرسی از مردم و تلاش برای انحلال مجلس
- ۱۰۶ ۴-۱۰-۱۳- سیاستهای چپ‌گرایانه دکتر مصدق

۱۰۷ ۱۴-۱۰-۴- مصدق و حزب توده.....
۱۰۹ ۱۵-۱۰-۴- حزب توده در جریانات کودتای ۲۸ مرداد.....
۱۱۱ ۱۶-۱۰-۴- کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲.....
۱۱۵ ۱۱-۴- توصیف داده‌های مربوط به سخنرانیهای آیت ا... کاشانی تا اردیبهشت ۱۳۳۰.....
 ۱۲-۴- توصیف داده‌های مربوط به سخنرانیهای آیت ا... کاشانی از اردیبهشت ۱۳۳۰
۱۱۸ تا قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱.....
 ۱۳-۴- توصیف داده‌های مربوط به سخنرانیهای آیت ا... کاشانی از قیام ۳۰ تیر تا کودتای
۱۲۱ ۲۸ مرداد ۱۳۳۲.....
 ۱۴-۴- توصیف داده‌های مربوط به سخنرانیها و بیانیه‌های مصدق در مجلس شانزدهم تا
۱۲۴ اردیبهشت ۱۳۳۰.....
 ۱۵-۴- توصیف داده‌های مربوط به سخنرانیها و بیانیه‌های مصدق از اردیبهشت ۱۳۳۰ تا
۱۲۶ ۳۰ تیر ماه ۱۳۳۱.....
 ۱۶-۴- توصیف داده‌های مربوط به سخنرانیها و بیانیه‌های مصدق از ۳۰ تیر ماه ۱۳۳۱ تا
۱۲۸ ۲۸ مرداد ۳۲.....
 ۵- فصل پنجم: نتیجه گیری
۱۳۷ ۱-۵- نتیجه گیری و بحث و نظر.....
۱۴۵ ۲-۵- مشکلات و محدودیتهای تحقیق و محدودیتهای تحقیق.....
۱۴۷ منابع.....
۱۵۳ چکیده لاتین.....